2. છાત્રોને પત્ર

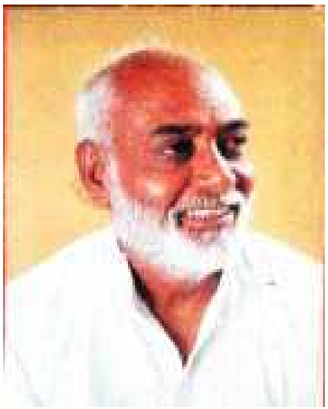

નાગજીભાઈ દેસાઈ

જન્મ : ઈ.સ. ૧૯૩૧

નાગજીભાઈ મહેરામ દેસાઈનો જન્મ મહેસાણા જિલ્લાના માણેકપૂરમાં થયો હતો. લોકઘડતરની વિવિધ લાક્ષણિક સંસ્થાઓમાં શિક્ષણ મેળવ્યું હતું. રેલવે સ્ટેશનમાં પડ્યા રહી, કુલીનું કામ કર્યું. આવા અનેક અનુભવોએ તેમના જીવનઘડતરમાં અતિ મહત્ત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે. ગ્રામીણ બાળકો માટે છાત્રાલય વાળી 'લોકવિદ્યાલય', 'મૈત્રી વિદ્યાપીઠ' માનવ મંદિર શિક્ષણ સંસ્થા તેમજ અનાથાશ્રમ શરૂ કર્યા હતા. તેઓની શિક્ષણ અને સાહિત્યની પ્રવૃત્તિઓ આજે વટવૃક્ષ તરીકે ફાલીફૂલી છે. 'અંધારા ભેદીને', 'મારું કેળવણી દર્શન', 'હૈયું અને હૂંફ' જેવાં શિક્ષણ સંસ્કાર ઘડતરના અનેક પુસ્તકો મળે છે. તેમાં આત્મવૃત્તાંત 'મારી કરમ કથની'માં રઝળપાટ, ભારત ભ્રમણ અને તે દ્વારા જીવનના અનુભવો - ઘડતરની વાતો વાચકની અનેકવાર આંખો ભીની કરી જાય છે. તેઓ અનેક માન-અકરામથી સન્માનિત થયા છે.

'છાત્રોને પત્રો' સંગ્રહમાંથી આ પત્રો લેવામાં આવ્યો છે. અનાથ બાળકોના પ્રસંગોની તેમાં વાત છે. આ પત્ર સ્વરૂપે પ્રગટ થયેલી એક સલાહ અથવા મૂલ્યવર્ધક વિગતો પ્રસ્તુત કરવામાં આવી છે. ખાસ તો મિત્રતાની વાત છે. મિત્ર જીવનભર હોવો જોઈએ. બુદ્ધિજીવી માણસોને પારખવાના ચાર મૂલ્યો તારવવામાં આવ્યા છે. વાંચન સાથેના વિચારઘડતરનો મુદ્દો પણ લેવામાં આવ્યો છે. અંતે લાલબત્તી પણ ધરવામાં આવી છે. આમ જોઈએ તો ગાગરમાં સાગર સમાવવાનો પ્રયાસ થયો છે. એક બાપ તેમના વ્હાલસોયા સંતાનને જે ભાવભીની સલાહ આપતા હોય તેમ સહજતાથી વ્યક્ત થયા છે.

પત્ર એટલે કાગળ-લેટર. મૂળભૂત રીતે પત્ર એ સંદેશાનો એક પ્રકાર છે. પત્ર અનૌપચારિક રીતનું લખાણ છે. ખરેખર તો જેને સંબોધાયું છે તે સિવાયનાને વાંચવાના ખ્યાલ સિવાય લખાય છે એટલે પત્રમાં આત્મીયતા, સમીપતા અને નિખાલસતા આગળ તરી આવતાં લક્ષણો છે. એની ભાષા સરળ, સ્પષ્ટ અને સંક્ષિપ્ત રીતની હોવી જરૂરી છે. ગુજરાતીમાં કવિ કલાપી, કાન્ત અને ગાંધીજીના અનેક પત્રો છપાયાં છે જે સુંદર છે.

પ્રિય છાત્ર,

તારો પત્ર મળ્યો, આનંદ થયો. આ મહિનામાં તે વાંચેલાં ઈત્તર પુસ્તકો અને તે પુસ્તકોની તારા મન ઉપર પડેલી છાપ તે અંગે પણ તારું લખાણ વાંચ્યું.

મને આનંદ એટલા માટે થાય છે કે હવે સાચા અર્થમાં તારો વિકાસ થવા માંડ્યો છે. વિવેકાનંદના વાચને તારામાં રહેલી સુષુપ્ત શક્તિ જગાડી તે સ્પષ્ટ દેખાય છે. સાથેસાથે રામકૃષ્ણ વચનામૃત પુસ્તક મળે તો અવશ્ય વાંચજે, વાંચવા જેવું છે.

આવાં પુસ્તકો તંદુરસ્ત મન રાખવા માટે ઉત્તમ ખોરાક છે. શરીરને મજબૂત-સુદૃઢ રાખવા માટે જેમ પૌષ્ટિક આહારની જરૂર છે, તેમ મનને પણ સારા વાચનની જરૂર હોય છે. શરીરને પૌષ્ટિક ખોરાકની ઊણપ રહે તો અનેક રોગો શરીરને ઘેરી વળે છે, તેવું જ મનનું પણ છે. મનને તંદુરસ્ત વૈચારિક વાચનનું પોષણ મળે તો માણસમાં જિજ્ઞાસા, પુરુષાર્થ વગેરે શક્તિઓનો વિકાસ થાય છે, અને યોગ્ય વાચનથી સમજણ પણ ખીલે છે.

'સમજણ' એટલે કે જેને કોઠાસૂઝ પણ કહે છે, જેનાથી માણસ સારું-નઠારું વિચારી શકે છે. ને આ ન વિચારે તો તેને પણ નિરાશાઓ ઘેરી વળે છે. ને વ્યસનોનો રોગ તેની સાથે ઘરોબો કેળવે છે. તેમાંથી ઊભી થાય છે : નિરાશાઓ-માનસિક અસ્વસ્થતાઓ.

આ તો શારીરિક-માનસિક વિકાસની વાત થઈ. આ બંને જેનાં સારાં છે તેનો ત્રીજો વિકાસ આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રનો છે. આ બાબતમાં શક્ય બને તો અઠવાડિયે એક વાર મૌન રાખી બધાં કામો કરતાં જવાં. શક્ય બને તો સવારે ઊઠી અથવા તારી અનુકૂળતાએ સવારે 'સૂર્ય નમસ્કાર' કરવાનું ચાલુ રાખજે. આળસને તારા સદ્‌ગુણ તરીકે તેં ઘણો કેળવ્યો છે, તેને વિદાય આપવાની જરૂર છે (પુરુષાર્થ કરજે).

જે જે યુવાનોનો શારીરિક-માનસિક અને આધ્યાત્મિક વિકાસ સમ્યક્‌પણે થયો છે, તેનું જીવન ઉદાત્ત અને આનંદદાયી રહેશે.

પત્ર લખજે.

•

પ્રિય છાત્ર,

તારો પત્ર મળ્યો, તારા પરિવારનો એક ભાઈ પટાવાળા તરીકે નોકરીએ લાગ્યો તે જાણ્યું. સાથે સાથે તારા પરિવાર માટે તારી મમતા પણ જાણી, ભલે, ખેર !

એક વસ્તુ ખ્યાલમાં રાખજે. આ જન્મ જે પરિવારમાં થયો છે તે જ પરિવાર જન્મોજન્મ મળવાનો છે, તે ભ્રમ છે. જન્મમરણનો પરિવાર સાથે કોઈ સંબંધ નથી.

માનવજાતને પરિવાર, સમાજ, સમૂદાય વગેરે અનેક વિશેષતાઓએ પાંગળી બનાવી છે. આ બધી બાબતો ન જુઓ, તેનાં કરતાં સદ્‌વૃત્તિ ને સંસ્કારો માણસમાં કેટલા છે તે જુઓ. વ્યક્તિમાં સમર્પણની ભાવના કેટલી છે ? વિકાસના ગુણો કેટલા છે ? તે જુઓ. આ સિવાયની બાબતો માનવીને રુંધનારી છે.

આપણે કયા પરિવારના છીએ એના કરતાં માનવી છીએ એ ન ભૂલવું જોઈએ. માનવી તરીકે માનવજાતનાં વિવિધ પાસાંઓમાં રસ લઈ સભર બનવું જોઈએ. જો માનવીને અન્ય ચીજોની સાપેક્ષમાં સંસ્કાર, સદ્‌વૃત્તિ ને સમર્પણની ભાવનાથી જોવામાં આવે તો સુખી થશો.

પત્ર લખજો.

•

પ્રિય છાત્ર,

તારો પત્ર મળ્યો, પત્ર વાંચતાં મને એક વસ્તુ જોવા મળી. તે વસ્તુ મને દુઃખદ લાગે છે, તે વસ્તુ એ છે કે તમારામાં આત્મવિશ્વાસનો અભાવ.

જયારે કોઈ પણ વ્યક્તિને પોતાની જાત ઉપર, પોતાની શક્તિઓ ઉપર વિશ્વાસ નથી હોતો, તે વ્યક્તિ અન્ય કોઈને તો પ્રેરણા કે સ્નેહ ન જ આપી શકે. પોતાનું જીવન લઘુતાગ્રંથિથી પીડાય અને અન્ય જે કોઈ સંપર્કમાં આવે એની પણ એ જ સ્થિતિ કરે.

'આત્મવિશ્વાસ'ને કેળવો. થોડા નિર્ણયો લેતાં શીખો. ભલે તેમાં મુશ્કેલી આવે, તેમાં નિષ્ફળતા ભલે મળે. એ નિષ્ફળતાને પણ વધાવી લો ને ગૌરવ અનુભવો કે જે નિષ્ફળતા છે, તે મારા નિર્ણયનું

પરિણામ છે. જે નિર્ણયથી નિષ્ફળતા આવી તેવા જ નિર્ણયથી સફળતા પણ આવે જ એમ સમજવું. જે કોઈ વ્યક્તિ જીવનમાં આત્મવિશ્વાસ સાથે આગળ વધે છે. તેને એક પરિણામનું સ્વાગત કરવાનું જ છે.

હમણાં એક માસિકમાં લેખ વાંચેલો. તેમાં એક અપંગ યુવાન સાવ નિરાશાથી ઘેરાયેલો. જીવન શૂન્ય લાગે ને જીવતર ભારે પણ લાગે. તેમાં એ એક દિવસ અચાનક તેણે કોઈ પ્રેરણાબળથી નક્કી કર્યું કે ભલે હું અપંગ રહ્યો. મારા અવયવો અપંગ છે. શક્તિઓ તો અપંગ નથી જ. તે પગથી સારા ચિત્રો દોરતો થયો. સારો કલાકાર બન્યો. 'આત્મવિશ્વાસ' અશક્યને શક્ય કરે છે. છેવટે તો મહાન પુરુષો જે પુરુષાર્થથી મહાન બને છે, તેમાં મુખ્ય આત્મવિશ્વાસ જ હોય છે.

વિશેષ કાંઈ જ લખતો નથી, તમે અનાથની લઘુતાગ્રંથિ છોડી આત્મવિશ્વાસ કેળવી આગળ વધો.

•

પ્રિય છાત્ર,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. તમારા ગયા પછી કંઈ સમાચાર ન હતા, તમો ક્યાં છો તે જાણવાની ઇચ્છા હતી ; તમે આનંદમાં છો એ જાણી આનંદ.

હવે તમારી સામાજિક કસોટી શરૂ થાય છે. મન મૂકીને કામ કરજો. તમે વેતન કે કલાકોની કામગીરી તરફ નજર ન નાખતા અને તે આપણું કામ પણ નહીં. એ રસ્તે જઈએ તે દિવસે આપણું શિક્ષણ લાજે, જે કાંઈ વેતન મળે તેનાથી વધુ કામ કરવું, ઓછું તો નહીં જ. આપણને ૧૦૦ રૂપિયા પગાર હોય ત્યારે સો રૂપિયાનો પરસેવો પાડીએ, પોણીસોનો તો નહીં જ.

મને તમારામાં શ્રદ્ધા છે. તમો આશાસ્પદ યુવાન છો. ઈશ્વરે આપણને હાથ, પગ અને હૈયું એવાં મજબૂત આપ્યાં છે કે વિશ્વના કોઈ પણ રચનાત્મક કામ માટે આપણે નાનાં નથી.

સમાજમાં અનેક વ્યક્તિઓ સાથે કામ કરતાં તમારા મનમાં ઘણી ગડમથલો થતી હશે. કડવા મીઠા અનુભવો પણ થતા હશે પરંતુ તેનાથી મૂંઝાતા નહીં. મનોમંથન કરજો. સમાજની સામૂહિક પરિસ્થિતિ અને આપણી વૈયક્તિક પરિસ્થિતિ એ બંનેમાંથી આપણો વિકાસ શામાં છે તે શોધજો. રસ્તો ન જડે તો મૂંઝાઈને બેસી રહતા નહીં. પ્રયત્નશીલ રહેશો. પરાયા આવીને મદદ કરશે તેમ માનીને બેસી રહેવું તે બરાબર નથી, કારણ કે તેનાથી માનસિક ગુલામી આવે છે. ને આ માનસિક ગુલામી માણસને માનવી તરીકે નથી જીવવા દેતી. તેનાથી તે બીજાને પરોક્ષ રીતે પણ નુકસાન પહોંચાડી પ્રગતિનો પાંગળો સંતોષ અનુભવે છે. આવા પાંગળા સંતોષી પછી આપણે ન બનીએ.

કામ કરતાં કરતાં અભ્યાસ ચાલુ રાખજો. સંગીતના તમો જીવ છો. સંગીત એ માનવજીવનને આનંદ આપનારી ઈશ્વરી અમૂલ્ય ભેટ છે. તે ન ભૂલતા. તમો આજે છો ત્યાંથી આવતી કાલે ઘણા આગળ હો એ જ પ્રભુને પ્રાર્થના.

•

પ્રિય છાત્ર,

તમારો પત્ર મળ્યો. તમારા પત્રથી મનની વાત જાણી. તમારી વાત વાંચી અનહદ આનંદ થયો છે. આ રીતે દરેક યુવાન પોતાના શિક્ષક સાથે બેસી અથવા તો લખીને આવી રીતે કરે અને શિક્ષકને સાચો મિત્ર બનાવે તો આજનો બેફિકર, ધ્યેયહીન, કાંઈક નિરાશાથી ભરેલો, દિશાશૂન્ય વિદ્યાર્થી જોવા મળે છે

તે ન મળે. આજના વિદ્યાર્થી યુવાનની ઘોર નિરાશાઓ એને ક્યાં લઈ જશે એ તો ઈશ્વર જ જાણે; તમે લખો છો કે સારો મિત્ર કોને કહેવો અથવા એ કેવી રીતે શોધવો ? મારા યુવાન ! વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં જ સારો મિત્ર જોઈએ તેમ શા માટે માનો છો ! માણસ જીવે છે ત્યાં સુધી વિદ્યાર્થી જ છે. સિવાય કે, સૃષ્ટિનું રહસ્ય સમજે તો જુદી વાત. એટલે જીવનમાં સારા મિત્રની જરૂર હરહંમેશ રહેવાની. બુદ્ધિજીવી માનવીને પારખવાને માટેનાં ચાર મૂલ્યો મારી પાસે છે. આ મૂલ્યો મેં મારી રીતના અને શક્તિનાં આંકેલાં છે. એ ખ્યાલમાં રાખશો. આથી બીજાં ઊંચાં મૂલ્યો હોઈ પણ શકે.

(૧) વ્યક્તિનું વાચન ને મનન

(૨) વાણી

(૩) વર્તન

(૪) અન્ય સાથીઓ

માણસના ઘડતરમાં વાચન ઘણો મોટો ભાગ ભજવે છે, વાચનથી જે કાંઈ વિચારો ઘડાય છે તે વાણી દ્વારા વ્યક્ત થાય છે, વર્તન દ્વારા અમલી બને છે અને સાથીઓ દ્વારા વ્યાપક થાય છે. માટે આપણું વિચારઘડતર જે કાંઈ હોય અને આપણું જીવનધ્યેય જે હોય તેને પૂરક થાય તેવા જ મિત્રો બનાવવા. આપણા જીવનમાં એવા મિત્રોને સ્થાન આપવું કે જે આપણી હરહંમેશાં પ્રગતિ ઈચ્છતા હોય, આપણા કરતાં શક્તિમાં જરા વધુ પણ જેથી આપણામાં રહેલી ભીરુતા, નિરાશા તેમજ ન્યૂનતાઓ દૂર કરી શકે. છેવટે મારી માન્યતા મુજબ તો આપણે સાચો મિત્ર સાથી આપણને સોંપાયેલું અથવા સ્વીકારેલું જીવનકાર્ય જ છે.

બીજો મિત્ર વાચન અને મનન. બે જ સાચા મિત્રો છે. જે જીવનને હરહંમેશ પ્રગતિ તરફ લઈ જતા હોય છે. અંતમાં એક લાલબત્તી ધરું છું કે આપણી વાતોને ક્યારેક હથિયાર તરીકે ઉપયોગ કરી આપણને મુશ્કેલીમાં મૂકે તેવો મિત્ર પસંદ ન થાય તે ધ્યાન રાખવું. સંતોષ ન થાય તો રૂબરૂ મળજો.

ટિપ્પણ

અનહદ - હદ વગરનું, અપાર **બેફિકર** - ફિકર વગરનું **ધ્યેયહીન** - ધ્યેય વિનાનું **દિશા શૂન્ય** - દિશા વિનાનો **અવસ્થા** - સ્થિતિ, દશા **સૃષ્ટિ** - જગત, દુનિયા **રહસ્ય** - છૂપો ભેદ, ગૂઢ **વસ્તુ પારખવાને** - ઓળખી કાઢવાને **મૂલ્ય** - મૂલવણી, સારા નરસાનો ભેદ **આંકેલા** - (અહીં) નક્કી કરેલા **ઘડતર ઘડીને** - ટીપી ટીપીને કરેલી બનાવટ, કેળવાઈને તૈયાર થયેલું **વ્યાપક** - વિશાળ, સર્વ ઠેકાણે વ્યાપી રહેનારું **પૂરક** - પૂરું કરનાર, વધારાનું (સપ્લિમેન્ટરી) **ભીરુતા** - ડરપોક, બીકણ, ડરવાળું **ન્યૂનતા** - સૌથી ઓછું **લાલ બત્તી ધરું છું** - ભયસ્થાન બતાડું છું, ચેતવું છું **પરસેવો પાડવો** - ખૂબ જ મહેનત કરવી **શ્રદ્ધા** - વિશ્વાસ, આસ્થા, આશા **હૈયું** - દિલ, હૃદય **સુષુપ્ત** - સૂતેલું, ઊંઘેલું **વચનામૃત** - અમૃત જેવું વચન **સુદૃઢ** - ઘણું દૃઢ **પૌષ્ટિક આહાર** - પુષ્ટિ આપનાર ખોરાક **ઊણપ** - ખામી **વૈચારિક** - વિચારને લગતું, વિચાર પૂર્વકનું **જિજ્ઞાસા** - કુતૂહલ, નવી વસ્તુઓ, જોવા જાણવાની ઉત્કંઠા **સારું-નઠારું** - સારું નરસું, સારું ખરાબ **વ્યસન** - ખોટી આદત, બિનજરૂરી આદત **ઘરોબો** - ઘરના જેવું **અસ્વસ્થતા** - સ્વસ્થ ન હોય તેવું **વિપરીત** - ઊલટું, વિરોધી, અવળું **આધ્યાત્મિક** - આત્મા કે આત્મતત્ત્વ સંબંધી **મૌન** - ન બોલવું તે, ચૂપ, મૂક **આળસ** - એદીપણું **વિદાય** - મોકલવું, વળાવવું **ઉદાત્ત** - ઉચ્ચ, ઉન્નત **કોમ** - જાતિ **મમતા** - માયા, સ્નેહ **ભ્રમ** - સંદેહ, ભ્રાન્તિ **પાંગળી** - અશક્ત,

નિર્બળ **સમર્પણ** - અર્પણ કરવું તે **રૂંધનારી** - ગૂંગળાયેલી **દુ :ખદ** - દુ:ખવાળું, દુ:ખ દાયક **આત્મવિશ્વાસ** - પોતાની શક્તિ પરનો વિશ્વાસ **પ્રેરણા** - પ્રોત્સાહન, પ્રેરવું તે **લઘુતાગ્રંથિ** - લઘુભાવ, નાનમ **ઈતર પુસ્તકો** - અન્ય પુસ્તકો **છાપ** - અસર **કસોટી** - પરખ, તપાસ, પરીક્ષા **મન મૂકીને** - પુરા મનથી, મનમાં કોઈ પણ કપટ વિના **વેતન** - પગાર **લાજવું** - શરમાવવું **રચનાત્મક** - જેમાં કાંઈ નવું રચવાનું હોય તેવું **ગડમથલ** - મહેનત, ફાંફા, ઘાલમેલ **મૂંઝાવું** - ગૂંગળાવું, ગભરાવું, અકળાવું **મનોમંથન** - મનમાં ચાલતું મંથન **પરાયા** - બીજા, અન્ય **કડવા મીઠા અનુભવો** - સારા નરસા અનુભવો **ગુલામી** - પરતંત્રતા **પરોક્ષ** - અપ્રત્યક્ષ, ગેરહાજર

સ્વાધ્યાય

પ્રશ્ન 1. નીચેના પ્રશ્નોના એક-બે વાક્યમાં ઉત્તર આપો.

1. પત્રલેખક છાત્રને કયું પુસ્તક વાંચી જવાની સલાહ આપે છે ?
2. સમજણ એટલે શું ?
3. કેવાં યુવાનોનું જીવન આનંદદાયી બને છે ?
4. પત્ર લેખકને કઈ બાબત દુ:ખદ જણાય છે ?
5. મહાન કાર્યો કરવા માટે ઈશ્વરે આપણને શું આપ્યું છે ?
6. ઈશ્વરની અમૂલ્ય ભેટ કઈ છે ?
7. વિદ્યાર્થીઓએ નિરાશાથી બચવા શું કરવું જોઈએ ?
8. બુદ્ધિજીવી માનવીને પારખવા માટેના મૂલ્યો કયા છે ?

પ્રશ્ન 2. નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર ટૂંકમાં આપો.

1. પુસ્તકોની અદ્‌ભૂત શક્તિ વિશે લેખક શું કહે છે ?
2. સમજણ વિનાના માણસની હાલત કેવી થાય છે ?
3. આત્મવિશ્વાસ વગરની વ્યકિતની સ્થિતિ કેવી હોય છે ?
4. નિષ્ફળતા વિશે પત્રલેખક શું વિચારે છે ?

પ્રશ્ન 3. એક વિદ્યાર્થી તરીકે પત્રોમાંથી તમને ઉપયોગી જણાતી બાબતોનું આલેખન કરો.

પ્રશ્ન 4. સમાનાર્થી શબ્દ લખો.

ઊણપ, ગુલામી, પુરુષાર્થ, મિત્ર

પ્રશ્ન 5. વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ લખો.

ઉત્તમ, પ્રગતિ, સંતોષ, લઘુતાગ્રંથિ, નિષ્ફળતા

આટલું કરો

1. જીવન વિકાસ માટે માર્ગદર્શન આપતો પત્ર તમારા મિત્રને લખો.
2. મહાપુરુષના પ્રેરણાદાયી પત્રનું વર્ગખંડમાં વાચન કરો.
3. પત્ર લખતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાની વિગતો શિક્ષક પાસેથી જાણો.

•

વ્યાકરણ

કહેવત

જેમ લોકોક્તિરૂપે રૂઢિપ્રયોગનો ઉપયોગ કરીએ છીએ તેમ કહેવતનો પણ આપણે લોકોક્તિરૂપે ઉપયોગ કરીએ છીએ. એટલે કહેવતમાં કથા, કશાકનું કથન કરવું, કહેવું રહેલું છે. કહેવત સાથે કોઈ કથા કે વાર્તા સંકળાયેલી હોય છે. કોઈ કથા કે વાર્તાથી કહેવત જન્મતી હોય છે. ક્યારેક આ કથા કે વાર્તા કોયડો કે ઉકેલ કે ઉખાણાના સંદર્ભમાં પણ હોઈ શકે. તો સંસ્કૃતમાં તેને 'ન્યાય' પણ કહ્યું છે. કોઈ ન્યાય કરવામાં આવે ત્યારે કહેવતનો સંદર્ભ ન્યાય તરીકે વપરાય છે. દા.ત. સંસ્કૃતમાં ખૂબ જાણીતું ઉદાહરણ છે - **'अन्धगजन्याय'** અર્થાત્ આંધળો માણસ (अन्ध) હાથી (गज) આંધળા માણસો હાથી પાસે જઈ તેને સ્પર્શે, તેનું વર્ણન કરે તેમાં જુદા જુદા મંતવ્યો પ્રાપ્ત થાય છે. આ મંતવ્યો હકીકતથી વિરુદ્ધ છે. એનો અંક છે - યોગ્ય લાયકાત વગરનો માણસ પોતાની મર્યાદાથી સભાન ન રહીને પોતાનો મત સાચો જ છે તેમ માને, પણ ખરેખર તો સાચો ન હોય ત્યારે આ કહેવત વપરાય.

બીજા પાઠમાં આપણે શરીર અને મનની તંદુરસ્તી વિશે જાણ્યું. આ માટે આપણે કેટલાકને એવું કહેતા સાંભળ્યા છે કે - 'પહેલું સુખ તે જાતે નર્યા' આ કહેવત છે. આજ પાઠમાં આપણે નિષ્ફળતા, આત્મવિશ્વાસ, પરિશ્રમ જેવી વાતો વાંચી તે માટે પણ તમે આવી કહેવતો સાંભળી હશે. 'નિષ્ફળતા એ જ સફળતાની ચાવી છે.', 'પુરુષાર્થ વગર પ્રારબ્ધ પાંગળું છે.' આ બધી કહેવતો આપણે જુદી જુદી પરિસ્થિતિમાં સાંભળતા હોઈએ છીએ. રૂઢિપ્રયોગની જેમ કહેવત પણ ઓછામાં ઘણું બધુ કહી જાય છે.

સ્વાધ્યાય

- નીચે કેટલીક કહેવતો આપી છે. તેને તેના અર્થ સાથે જોડો.

1. ઘેર ઘેર માટીના ચૂલા	1. હોશિયાર માતા-પિતાના સંતાનમાં કંઈ કહેવાપણું ન હોય.
2. મોસાળે જમણ ને મા પીરસનારી	2. ઈશ્વર શિક્ષા કરે છે ત્યારે કઈ રીતે શિક્ષા કરે છે તેની ખબર પડતી નથી.
3. મોરનાં ઈંડા ને ચીતરવા ન પડે.	3. દરેક ઘરની પરિસ્થિતિ સરખી હોય છે.
4. ઈશ્વરની લાકડીમાં અવાજ નથી.	4. મોટી ઉંમરે નવી ટેવ ન પડે.
5. પાકા ઘડે કાંઠા ન ચડે.	5. સર્વ પ્રકારની અનુકૂળતા મળવી.